

ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ В ПІДВИЩЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИКІВ

У статті з'ясовано сутність поняття фінансової стійкості страхової компанії як показника ефективності її діяльності, розглянуто важелі фінансової стійкості страховика та досліджено критерії забезпечення фінансової стійкості страхових компаній України. Запропоновано шляхи підвищення фінансової стійкості страховиків.

The article presents the essence of the concept of financial stability of the insurance company as an indicator of the efficiency of its activities, considered the levers of insurer's financial strength and investigated criteria to ensure the financial stability of insurance companies of Ukraine. The ways of increase of financial stability of insurers.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах процесу фінансової глобалізації та інтеграції стійкість страхових компаній стає одним із основних пріоритетів економічної політики держави, так як від цього залежать макроекономічна стабільність та економічне зростання в країні. Нещодавня світова економічна криза яскраво показала, що питання збереження стійкості страхових компаній як фундаменту сучасних розвинутих економік є дуже актуальним. Більш того, через багатоманітність аспектів діяльності страхові компанії задіяні у всіх сферах народного господарства. Тому навіть незначні коливання фінансової стійкості страхових компаній матимуть набагато гірші наслідки для всієї економіки порівняно зі зміною фінансової стійкості підприємств нефінансового сектору.

У зв'язку з цим важливим є питання забезпечення фінансової стійкості страховика як однієї з ключових умов його діяльності, а також питання щодо методів управління та підвищення його фінансової стійкості. На сьогоднішньому етапі розвитку страхового ринку України це завдання є одним із першочергових, тому що від рівня фінансової стійкості страховиків залежить їх успішне функціонування у світі економічної глобалізації та відкритості ринків.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. суспільства, ніж страхування. Дослідженню теоретичних і практичних засад функціонування страхового ринку України сучасного стану присвячені праці таких вчених як: Александрова М. М., Базилевич В. Д., Білик М. Д., Бігдаш В.Д., Бланк І. А., Внукова Н. М., Горбач Л. М., Заруба О. Д., Осадець С. С., Ротова Т. А., Терещенко О. О., Шірінян Л.В. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Страховий ринок України останнім часом стрімко розвивається. Проте зміни економічних умов породжують нові проблеми, від вирішення яких залежить стабільність та дієвість страхового ринку. Найвищим пріоритетом для будь-якої страхової компанії є забезпечення високого рівня фінансової стабільності, оскільки будь-який натяк на реальну або потенційну фінансову нестабільність загрожує головній ідеї її бізнесу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану страхового ринку України, визначенні сутності фінансової стійкості страхових компаній, її оцінки та управління нею в нестабільних умовах страхового ринку України, а також у розробці шляхів покращення фінансової ситуації страховиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економіці ринкового типу страхування виступає, з одного боку, засобом захисту бізнесу і добробуту людей, а з іншого – комерційною діяльністю, що приносить прибуток за рахунок вкладення тимчасово вільних грошей у перспективні об'єкти матеріального виробництва, вигідні проекти, на банківські депозити, купівлю акцій підприємств та інше.

Спосіб впливу на фінансово-економічну діяльність страхових компаній здійснюється фінансовими методами, в свою чергу, фінансові важелі є засобами реалізації фінансового методу, системою фінансових показників, за допомогою яких здійснюється вплив на господарську діяльність страховика. Специфічними фінансовими важелями у страхуванні є страховий платіж, комісійні винагороди від перестраховиків, страхове відшкодування, страховий тариф, ціна страхової послуги, відрахування у страхові резерви та інші.

Найважливішими фінансовими важелями у діяльності страхових організацій є страхові премії та страхові виплати. У 2009 р. спостерігалися темпи спаду більшості показників страхової діяльності, в тому числі валових страхових премій на 14,9 %. Проте за 2010 рік обсяги валових страхових премій збільшилися на 12,9%, що було зумовлено зростанням обсягів внутрішнього перестраховання. У 2011 році обсяги надходжень валових страхових премій знову зменшилися приблизно на -1,7%. За 9 місяців 2012 року обсяг надходжень валових страхових премій далі зменшився на 3,8%, але за 9 місяців 2013 року обсяги надходження страхових премій збільшилися на 35,2% у порівнянні з 9 місяцями 2012 року. Динаміка обсягів валових страхових премій та валових страхових виплат для кращого їх порівняння відображена на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка валових страхових премій та виплат на страховому ринку України протягом 2008 – 9 міс. 2013 р.р., млн.грн.

Складено за даними офіційних звітів Національної комісії по регулюванню ринків фінансових послуг України [1].

Тенденція ж валових страхових виплат, на відміну від премій, протягом 2008-2013 рр. була стабільно низхідна.

Таким чином, рівень страхових виплат, який показує рентабельність страхування, за 9 місяців 2013 року зменшився проти аналогічного періоду 2012 року на 8,3 п.в. і склав 16,9% (25,2% в 2012 р.). Таке падіння відбулось за рахунок майже незмінного обсягу страхових виплат при збільшенні надходжень страхових премій., що є позитивним для забезпечення фінансової стійкості страховиків України.

У реалізації зміцнення фінансової стійкості страхових операцій найбільш важливими та пріоритетними напрямками є використання можливостей регулювання ринку за допомогою правильно складеного страхового договору і умов його виконання, а також оптимізація страхового портфеля [2].

Страховики формують портфелі ризиків, приймаючи велику кількість окремих ризиків. Ризикованість портфелю залежить від точного визначення ризику і від взаємозалежності окремих страхових ризиків. Але загалом можна сказати, що загальний ризик портфеля навряд коли-небудь дорівнює сумі окремих ризиків, що складають портфель. Ось тут доцільна диверсифікація.

Диверсифікація портфеля залежить від розміру прийнятого ризику. Страховики намагаються приймати диверсифіковані ризики, оскільки існують витрати пов'язані з

ризиками, які існують в їх портфелях. Страхові компанії намагаються диверсифікувати ризики шляхом: формування достатньо великих і однорідних портфелів; веденням кількох напрямів бізнесу; контролю за кумулятивними ризиками з метою уникнення надмірних факторів ризику, які стосуються кількох страхових полісів, можливо в різних лініях бізнесу; придбання перестраховання.

Заходи, спрямовані на підтримку фінансової стійкості страхової компанії є системою цілеспрямованих дій щодо максимального обмеження і попередження будь-якого ризику. Процес управління ризиками містить аналіз, контроль та фінансування ризику. Управління ризиками здійснюється ще до укладання договору страхування, також існують можливості управління ризиком у процесі дії договору страхування. Зниження ймовірності настання страхового випадку повністю відповідає інтересам страховика. Якщо термін дії договору страхування закінчився, а страховий випадок ще не настав, то страхові платежі залишаються у страховика у вигляді доходу, а якщо страховик був змушений виплатити страхове відшкодування, то це є збитками.

Власний капітал страхової компанії є першоосновою його фінансової стійкості. Власний капітал страхової компанії - це гарантія збереження її фінансової стійкості, адже навіть за умови браку страхових премій та прибутку від інвестиційної діяльності, необхідних для виконання поточних та довгострокових зобов'язань, їх можна погасити за рахунок власного капіталу. Але така ситуація може виникнути тільки в результаті настання катастрофічних подій або кумуляції ризиків одного виду [2].

Наступною умовою забезпечення фінансової стійкості страховика є ефективна тарифна політика. Так як тариф є ціною страхової послуги, на основі якої формуються страхові резерви і прибуток і відшкодовуються операційні витрати, обґрунтований його розрахунок є ключовим для успішної роботи страхової компанії. Неправильна структура та методика визначення тарифної ставки може призвести до втрати конкурентних позицій компанії на страховому ринку в разі завищення тарифу або ж збільшення ймовірності банкрутства за умови заниження ставки страхування. Таким чином, ефективне проведення тарифної політики забезпечує рівновагу між отриманими преміями та здійснюваними виплатами і витратами страховика, що в результаті призводить до стабільної діяльності страхової компанії [2].

Зараз на вітчизняному страховому ринку спостерігається демпінг страхових тарифів, тобто їх зниження до рівня нижче собівартості страхової послуги. Більше того, цінний демпінг спостерігається навіть з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, де окремі страховики дають знижки на тарифи в розмірі до 75%. Небезпека полягає в тому, що зниження страхових тарифів, а отже й зменшення обсягів страхових платежів відбувається за рахунок складової тарифу, яка йде на формування страхових резервів. Водночас частка у страховому тарифі, з якої розраховується винагорода страховим або нестраховим посередникам залишається незмінною. Така політика може призвести до негативних результатів у вигляді неплатоспроможності та банкрутства страховика [3].

Основу фінансової стабільності страхової компанії забезпечує правильно визначена вартість страхових послуг, яка залежить від ефективної тарифної політики. Основне завдання при побудові тарифної ставки – визначення вірогідної суми збитку, що припадає на одиницю страхової суми. Тариф дає можливість досягти необхідного балансу між доходами і витратами страхової організації. Саме таке балансування і є фінансовою стійкістю. У структурі тарифної ставки відображено всі необхідні фонди і резерви, призначені для здійснення страхових операцій. Тобто, саме страховий тариф є моделлю страхового фонду, що гарантує беззбиткове проведення страхування.

Стійке функціонування страхової компанії досягається поміж іншого за рахунок безпечної програми перестраховання. Традиційно воно захищає прямого страховика від фінансових втрат, яких він зазнав би за умови необхідності здійснення страхових виплат за договорами страхування, не маючи перестрахового покриття [2]. Програма

перестраховання компанії повинна належним чином відповідати політиці страхової компанії щодо лімітів та ризикам андеррайтингу, а також ризикам катастроф, бізнес-ризикам, фінансовим можливостям та кредитоспроможності відповідних перестраховиків. Крім того, програма перестраховання повинна передбачати передачу ризику вчасно та включати пере страховиків з гарною кредитоспроможністю, оскільки у випадку нездатності перестраховика відповідати за свою частку збитків перестраховані особи повинні будуть повністю покрити потенційно високий збиток. Крім розподілу ризиків, перестраховання може використовуватися для забезпечення позикових коштів для надлишку компанії, що надає можливість компанії збільшити обсяг діяльності порівняно з можливим обсягом.

Використовуючи цей механізм, страховик має можливість довільно визначати обсяг власної відповідальності за будь-яким великим одиничним ризиком або групою однорідних ризиків, передаючи при цьому надлишок зобов'язань перестраховій компанії, і за рахунок цього управляти ризиками, які виникають в межах його операційної діяльності. Значну роль при цьому відіграє вибір оптимального для цього виду ризику методу перестраховання [4].

Формування достатнього обсягу фондів фінансових ресурсів є основою виконання страхових виплат в розрізі всіх ризиків страхового портфеля, тому наступним етапом аналізу забезпечення фінансової стійкості страхової компанії виступає вибір адекватних методів формування страхових резервів. Вони створюються з метою відшкодування витрат, які можуть понести страхувальники в результаті настання страхового випадку за відповідним видом ризику. Виходячи з того, що кожен з ризиків, які підлягають страхуванню, мають специфічні особливості, то страховик формує різні види резервів [2].

Тим часом проблемним питанням залишається резервування заявлених, але не сплачених збитків. Чинне законодавство встановлює необхідність створення даного резерву, але не визначає конкретний механізм його формування. Це може спонукати деяких страховиків наповнювати резерв заявлених, але не сплачених збитків в обсязі, який не відповідає їхнім реальним розмірам. У цьому випадку недорезервування веде до підвищення розміру прибутку страхової компанії, що позитивно оцінюватиметься її власником. Однак такий підхід рано чи пізно може призвести до банкрутства страховика, особливо в разі настання одиничних, але великих за розміром збитків, чи низки збитків, спричинених одним страховим ризиком (наприклад, затоплення водою великої кількості застрахованих майнових об'єктів внаслідок весняного розливу річки), наслідком чого може бути виплата страхових відшкодувань за багатьма договорами страхування [3].

Важливим елементом управління страховими резервами виступає ефективне інвестування фінансових ресурсів, які акумулюються в даних фондах. Така діяльність страхової компанії поряд з розміщенням власних коштів страховика складає його інвестиційну політику. При цьому інвестування даних видів фінансових ресурсів в обов'язковому порядку повинно відповідати принципам безпеки, ліквідності, диверсифікації та прибутковості. Проте пріоритетність кожного з вказаних принципів в розрізі розміщення власних та залучених ресурсів страховика є різною.

Наступним етапом аналізу важелів забезпечення фінансової стійкості страхової компанії є оцінка достатності фондів фінансових ресурсів для забезпечення виконання страховиком взятих на себе зобов'язань. Її сутність полягає в аналізі платоспроможності страховика та оцінці її рівня, необхідного для стабільної роботи страхової компанії.

Високий рівень платоспроможності страховика забезпечує гарантованість покриття всіх його зобов'язань перед страхувальниками, засновниками, співробітниками, контрагентами та державою, що розширює можливості діяльності страхової компанії на страховому ринку і в результаті зміцнює її фінансову стійкість.

Проведення постійного фінансового моніторингу діяльності страховика, також є важливою умовою забезпечення його фінансової стійкості, оскільки страхові операції можуть використовуватись для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом або

інших кримінальних схем. Тому менеджмент страхової компанії повинен постійно проводити контроль за фінансовими операціями страхувальників і встановлювати джерела надходження їх грошових коштів.

Мобільність страхової компанії полягає в спроможності своєчасно змінювати напрямки і структуру своєї діяльності у відповідності до зміни внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на її функціонування. Це означає, що в умовах швидкої зміни кон'юнктури страхового ринку чи перетворень економіки фінансова стійкість страховика буде прямо пропорціонально залежати від рівня її мобільності.

Ще одним важливим критерієм забезпечення фінансової стійкості страхової компанії є фінансове управління за допомогою створення бюджетів. В основі бюджетування має лежати розробка планів фінансової діяльності страхової компанії та подальший їх аналіз і контроль. Система бюджетів страхової компанії повинна враховувати не лише баланс прибутків і видатків та визначення фінансового результату в розрізі всіх видів діяльності, а й усі специфічні аспекти грошових потоків, характерних тільки для даного виду фінансових відносин. Наприклад, особливі доходи і видатки виникають в процесі перестраховування і співстраховування ризиків, використання послуг страхових посередників, актуаріїв та андеррайтерів. Використовуючи процес бюджетування, страховик має змогу підвищити свою фінансову стійкість за рахунок розробки послідовного плану реалізації проекту подальшого розвитку, ідентифікації несприятливих факторів на стадії їх виникнення та координації діяльності всіх працівників і підрозділів страхової компанії.

Поглиблюючи розглянуті критерії, в систему управління страховою компанією треба включити також управління діяльністю за центрами відповідальності, проведення бенчмаркінгу та впровадження системи кризис-менеджменту.

Управління діяльністю за центрами відповідальності полягає в розподілі організації на певну кількість підрозділів (центрів відповідальності), менеджери яких будуть відповідальні за результати його діяльності й контролювати процес досягнення певного фінансового показника (сума страхових премій, страхові виплати, рівень ризику страхового портфеля, обсяг інвестицій, частка перестраховування, загальний обсяг витрат, прибуток і т.ін.). В результаті зміцнення фінансової стійкості страхової компанії досягається за рахунок скорочення часу, витраченого на прийняття управлінських рішень, зростання ефективності використання фінансових ресурсів та підвищення мотивації персоналу.

Ще одним із дієвих методів підвищення фінансової стійкості страхової компанії є бенчмаркінг, який полягає в систематичному, чітко структурованому аналізі конкретного бізнес-процесу або функціонування страховика в цілому і його порівняння з еталоном компаній-конкурентів та лідеру ринку з метою максимізації ефективності власної діяльності.

Збільшенню отриманого прибутку та підвищенню фінансової стійкості сприяє також впровадження інноваційних послуг та новітніх технологій. Розвиваючи інноваційну діяльність в усіх напрямках функціонування, страхова компанія має можливість впродовж тривалого періоду часу отримувати надприбутки та нарощувати фінансові ресурси для впровадження нових послуг і новітніх технологій.

Одним із найбільш актуальних в сучасних умовах функціонування ринкової економіки критерієм забезпечення стабільної діяльності страховика є здійснення кризис-менеджменту. Управлінські підрозділи страховика повинні досліджувати причини і наслідки попередніх негативних явищ в економіці, формуючи на основі обробленої інформації коротко- й довгострокові стратегії антикризових заходів. За рахунок такої політики можна запровадити комплекс дієвих превентивних заходів ще на ранніх стадіях дестабілізації як страхового, так і інших суміжних ринків фінансових послуг (фондового ринку, валютного ринку, ринку нерухомості, банківського ринку), що в результаті дасть змогу страховику вийти з кризи не тільки швидкими темпами, але й з мінімальними втратами.

На основі вищесказаного можна стверджувати, що базові та додаткові важелі фінансової стійкості страховика створюють цілісну систему, яка у разі раціонального та гармонійного функціонування забезпечує досягнення високого рівня стабільності страхової компанії [2]. Чинником, що гальмує розвиток страхового ринку України, є й те, що капіталізація і стан фінансових ресурсів переважної більшості страхових компаній є незадовільними і не забезпечують їхню конкурентоспроможність навіть на внутрішньому ринку. Обмежені обсяги та недосконала структура фінансових накопичень більшості страховиків заважають перетворенню їх на дієвий інститут соціального захисту населення та інвестування в українську економіку [5].

В практиці вітчизняного страхування можна відзначити ряд найбільш важливих правил формування і регулювання страхових ринків і, зокрема:

- для забезпечення захисту споживача, захисту економіки в цілому, повинні бути встановлені відповідні в розумних межах регулюючі положення;
- страховики повинні допускатися на ринок, згідно з суворими ліцензійними критеріями;
- держава повинна установити чіткі межі правового поля для заключення страхових контрактів;
- держава повинна мати спеціальні законоположення щодо податкових пільг, звільнень, відрахувань в страховій області, зокрема, в пенсійному страхуванні, близькому до страхування життя;
- кожна держава повинна мати незалежний спеціалізований орган в справі нагляду за страховою діяльністю;
- страхові компанії, здійснюючи страхову діяльність, повинні мати достатній запас платоспроможності і працювати на адекватних тарифах;
- обов'язкове страхування повинно здійснюватися в галузях, і в першу чергу в соціальній сфері, де страхові ризики мають масовий характер, а страхові фонди формуються достатньо великою кількістю страхувальників;
- на ринку страхування і перестраховування повинно бути чесне конкурентне середовище;
- держава повинна всебічно розширяти міжнародне співробітництво в області обміну інформацією про діяльність страхових компаній .

Досвід функціонування національного страхового ринку показав, що визначальними в умовах сучасної ринкової економіки для більшості страховиків України стали проблеми їх адаптації до ринкової кон'юнктури і змін конкурентного середовища та можливості забезпечення фінансової стійкості компаній. Тому від правильності визначення факторів фінансової стійкості та управління ними залежить точність визначення кількісних і якісних показників діяльності та безпосередньо фінансової стійкості страхових організацій.

Література

1. Офіційні звіти Національної комісії по регулюванню ринків фінансових послуг України // dfr.gov.ua
2. Бойко А. О. Теоретичні основи та практичний досвід забезпечення фінансової стійкості страхової компанії // Економічні науки, № 7(25). – 2010. – с. 1-14.
3. Маруженко Д. С. Сучасні проблеми підвищення рівня фінансової стійкості страхових компаній України // Наукові записки НаУКМА Том 120. – 2011. - с. 57-60.
4. Ткаченко Н.В. Розвиток перестраховування як важіль забезпечення фінансової стійкості страховиків // Фінанси України, №3. – 2007. — с. 118-123.
5. Поліщук В.Г., Коваль В.С. Проблеми і перспективи фінансового забезпечення страхового ринку України // Економічний форум, 2012. - № 1.